

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Навчально-науковий
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ, ЕТНОЛОГІЇ
ТА ПРАВОНАВСТВА ІМЕНІ
О.М. ЛАЗАРЕВСЬКОГО

КАФЕДРА АРХЕОЛОГІЇ, ЕТНОЛОГІЇ
ТА КРАЄЗНАВЧО-ТУРИСТИЧНОЇ
РОБОТИ

СИЛАБУС
навчальної дисципліни

Археологія міста

Рівень освіти	Третій (освітньо-науковий)
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	032 Історія та археологія
Освітньо-наукова програма підготовки	Докторів філософії
Кількість кредитів	4
Рік підготовки, семестр	3 рік, 6 семестр
Компонент освітньо-наукової програми	ДВВ0401
Дні занять	згідно з розкладом
Мова викладання	українська
Консультації	щовівторка 13.05–14.20 (108 кабінет, з можливістю дистанційної роботи на платформі ZOOM).
Викладач	кандидат історичних наук, доцент Черненко Олена Євгенівна
Контакти	E-mail olchernenko20@gmail.com

ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Навчальна дисципліна «Археологія міста» охоплює коло теоретичних і практичних аспектів пов'язаних з матеріальним відображенням урбаністичних явищ та феномену міст в історико-культурному просторі. Вивчення дисципліни сприяє процесу формування знань, і навичок підготовки спеціаліста в галузі гуманітарних наук, спеціальності історія та археологія щодо міста як історико-культурного явища та об'єкту археологічних досліджень; ознайомлення з методикою та набуття навичок археологічних досліджень матеріальних свідчень функціонування міста як відображення культури його населення та вмінь застосування їх у практичній роботі.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є матеріальна культура міста від часу розвитку урбаністичних явищ до доби раннього модерну

Програма навчальної дисципліни складається з 3 змістових модулів:

Змістовий модуль 1. Місто як історико-культурне явище та об'єкт археологічних досліджень

Змістовий модуль 2. Матеріальна культура давніх міст України

Змістовий модуль 3. Місто як об'єкт археологічних досліджень

Метою викладання навчальної дисципліни є система знань щодо міста як історико-культурного явища та об'єкту археологічних досліджень; ознайомлення з методикою археологічних досліджень матеріальних свідчень функціонування міста як відображення культури його населення.

ФОРМУВАННЯ ПРОГРАМНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ І РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Шифр згідно ОПІ	Компетентності
ЗК 1	Здатність до системного наукового мислення для здійснення дослідницької діяльності на основі власного наукового досвіду та світогляду.
ЗК 2	Здатність до вирішення актуальної наукової проблеми шляхом аналізу наявного наукового доробку та створення нових знань та методів для її розв'язання.
ЗК 3	Здатність генерувати нові науково-теоретичні та практично спрямовані ідеї, формулювати та експериментально перевіряти наукові гіпотези, планувати, розробляти та реалізовувати дослідницькі та інноваційні проекти і програми.
ЗК 4	Здатність спілкуватися державною мовою усно і письмово.
ЗК 6	Здатність до використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій, комп'ютерних засобів та програм для реалізації своєї дослідницької діяльності.
ЗК 7.	Здатність працювати в команді з дотриманням етичних зобов'язань, інтегруватися у світове наукове середовище, керуватись принципами академічної доброчесності
ЗК 8	Здатність до неупередженого сприйняття та аналізу існуючих наукових ідей та концепцій, об'єктивної оцінки власних наукових здобутків, до критичності і самокритичності.
ФК 1	Здатність до комплексного вивчення та системного розуміння предметної галузі за обраним науковим напрямом та освітньою діяльністю.
ФК 3	Здатність до критично-оцінювального ставлення до різних типів історичних та археологічних джерел, їхнього широкого використання для написання дисертаційного дослідження.
ФК 4	Здатність інтерпретувати результати наявних наукових досліджень, проводити їх коректний аналіз та узагальнення, виявляти й аргументовано

	критикувати фальсифіковані та псевдонаукові розробки з історії та археології.
ФК 5	Здатність до опанування наукової термінології, вільного оперування нею у власній науковій діяльності.
ФК 6	Здатність до використання сучасних методів та методологічних практик історичного та археологічного досліджень для комплексного вивчення дослідницького об'єкту та максимальної реконструкції відповідного історичного зрізу.
ФК 7	Здатність презентувати результати наукових досліджень з історії та археології в усній і письмовій формі з урахуванням галузевої специфіки відповідно до національних та міжнародних стандартів

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	Денна форма			
	Усього	включно з		
л		пр	срс	
Змістовий модуль 1. Місто як історико-культурне явище та об'єкт археологічних досліджень				
Тема 1. Місто як історико-культурне явище	7	2		5
Тема 2. Фактори розвитку та класифікація міст	7	2	2	5
Тема 3. Архітектура та містобудування	9	2	2	5
Усього за модуль 1	23	6	2	15
Змістовий модуль 2. Матеріальна культура давніх міст України				
Тема 4. Розвиток урбаністичних процесів на території України	7	2		10
Тема 5. Матеріальна культура середньовічних міст Східної Європи	9	2	2	10

Тема 6. Матеріальна культура ранньомодерних міст Східної Європи	9	2	2	8
Усього за модуль 2	25	6	4	28
Змістовий модуль 3. Місто як предмет археологічних досліджень				
Тема 7. Методика археологічних досліджень давніх міст	9	2	2	11
Тема 8. Методика археологічних досліджень міської забудови	9	2	2	11
Тема 9. Методика та практика археологічних досліджень культури міського населення	9	2	2	9
Тема 10. Давні міста Чернігово- Сіверщини як об'єкт археологічних досліджень	9	2	2	10
Усього за модуль 3	36	8	8	41
Усього годин	120	20	16	84

Тематика практичних занять

Модуль 1.

Тема 1. Місто як соціокультурне явище.

Тема 2. Архітектура як вимір міського простору.

Модуль 2.

Тема 3. Соціокультурний простір давньоруського міста за археологічними даними.

Тема 4. Столичні центри Гетьманщини (Батурин, Глухів) та особливості їх матеріальної культури.

Модуль 3.

Тема 5. Місто як комплексна археологічно пам'ятка.

Тема 6. Реконструкція міської забудови за даними археології.

Тема 7. Ігри, видовища, музика за даними археології

Тема 8. Міста Чернігово-Сіверщини та монгольська навала за даними археологічних досліджень

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Основна література

Археологія України: Курс лекцій / Л.Л. Залізняка, О.П. Моця, В.М. Зубар та ін. – Київ, 2005.

Блаватский В. Д. Античная полевая археология. – Москва, 1967.

- Верменич Я.В. Історична урбаністика в Україні: теорія містознавства і методика літочислення. – Київ, 2011.
- Вечерський В. Пам'ятки архітектури й містобудування Лівобережної України: виявлення, дослідження, фіксація. – Київ, 2005.
- Вечерський В. Курс історії архітектури країн Східної Європи. Методичний посібник з дисципліни «Всесвітня історія архітектури» для студентів мистецтвознавчої спеціалізації вищих навчальних закладів. – Київ, 2007.
- Город в средневековой цивилизации Западной Европы. – Т. 1. Феномен средневекового урбанизма. – Москва, 1999.
- Город в средневековой цивилизации Западной Европы. – Т. 2. Жизнь города и деятельность горожан. – Москва, 1999.
- Город в средневековой цивилизации Западной Европы. – Т. 3. Человек внутри городских стен. Формы общественных связей. – Москва, 2000.
- Город в средневековой цивилизации Западной Европы. – Т. 4. Extra muros: город, общество, государство. – Москва, 2000.
- Древняя Русь. Город, замок, село. – Москва, 1985
- Древнерусское градостроительство X–XV вв. – Москва, 1993.
- Історія українського мистецтва: у 5 т. – Київ, 2010. – Т. 1. Мистецтво первісної доби та стародавнього свту; Т. 2. Мистецтво середніх віків; Т. 3: Мистецтво другої половини XVI–XVIII століття.
- Компан О. Міста України в другій половині XVII ст. – Київ, 1963.
- Пляшко Л.А. Подорож до міста XVIII ст. – Київ, 1980.
- Черненко О. Є. Монументальна архітектура Чернігівщини XVII–XVIII ст. Методичні рекомендації для вивчення та датування. Посібник. – Чернігів, 2018.
- Черненко О.Є. Історія цивілізації. Україна. Т. 2 (Від Русі до Галицького князівства). – Харків, 2021.

Додаткова література

- Адруг А. Архітектура Чернігова другої половини XVII – початку XVIII століть. – Чернігів, 2008.
- Алфёрова Г.В. Русские города XVI–XVII вв. – Москва, 1989.
- Бабюх В. Методика літочислення міст: світовий досвід. – Київ, 2009
- Беляев Л.А. Опыт изучения исторических некрополей и персональной идентификации методами археологии. – Москва, 2011.
- Большаков О.Г. Средневековый город Ближнего Востока. – Москва, 1984.
- Бондар О. Чернігів: місто і фортеця у XIV–XVIII ст. – Київ, 2014.
- Бондар О.М. Замки та фортеці Чернігово-Сіверщини в XVII–XVIII ст.: ілюстрований довідник. – Київ, 2015.
- Вебер М. История хозяйства. Город. – Москва, 2001.
- Вечерський В. Гетьманські столиці України. Київ, 2008.

- Воронина В.Р. Средневековый город арабских стран. – Москва, 1991.
- Галь Б.О. «Модернізація ранньомодерного міста» лівобережної України у першій половині ХІХ ст. // Гуманітарний журнал. – 2011. №3–4. – С. 132–137.
- Город как социо-культурное явление исторического процесса. – Москва, 1955.
- Дубровский И.В. Очерки социальной истории средних веков. – Москва, 2010.
- Естественнонаучные методы исследования культурных слоев древних поселений. – Москва, 2004.
- Заяць А. Урбанізаційний процес на Волині в ХVІ – першій половині ХVІІ століття. – Львів, 2003.
- Івакін В.Г. Християнські поховальні пам'ятки давньоруського Києва. – Київ, 2008.
- Івакін Г. Історичний розвиток Києва ХІІІ – середини ХVІ ст. – Київ, 1996.
- Козак О.Д., Потехіна І.Д., Слободян Т.І., Гупало В.Д. Методичні рекомендації до польової антропології. – Київ, 2020.
- Компан Е.С. Города Украины во второй половине ХVІІ ст. – Киев, 1963
- Лукомський Ю.В., Петрик В.М. Архітектурно-археологічні дослідження втрачених архітектурних об'єктів (на прикладі пам'яток Галича ХІІ–ХІІІ ст.) // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2010. – № 674: Архітектура. – С. 297-306.
- Милецкий А.М., Толочко П.П. Парк-музей «Древний Киев». – Киев, 1989.
- Миронов Б.Н. Русский город в 1740е – 1860е годы: демографическое, социальное и экономическое развитие.– Ленинград, 1990.
- Моця О.П., Казаков А.Л. Давньоруський Чернігів. – Київ, 2011.
- Оустерхаут Р. Византийские строители. – Киев, Москва, 2005.
- Препотенська М.П. Homo urbanus: феномен людини мегаполісу. – Дніпропетровськ, 2014.
- Пуголовок Ю., Котенко В., Єфанова С. Обробка кераміки в польових і камеральних умовах (методичні рекомендації). – Опішне, 2017.
- Русина О.В. Україна під татарами і Литвою. – Київ, 1998.
- Тимофієнко В. Архітектура і монументальне мистецтво: Терміни та поняття. Київ, 2002.
- Флєров В. С. «Города» и «замки» хазарського каганата. Археологическая реальность. – Москва, 2010.
- Цапенко М. Архитектура Левобережной Украины ХVІІ–ХVІІІ веков. Москва, 1967.
- Черненко О.Є. Пам'ятки монументальної архітектури Північного Лівобережжя України ХІ–ХІІІ ст. – Чернігів, 2019.

ПОЛІТИКА ДИСЦИПЛІНИ ТА ОЦІНЮВАННЯ

Аспірант має право:

- вільно висловлювати свої думки усно або письмово, аргументуючи їх знаннями історії та археології, історіографії, права;

- вносити пропозиції щодо формування та реалізації власної освітньої траєкторії; активізації власної самостійної пізнавальної діяльності, форм і методів проведення аудиторних занять;

- відпрацьовувати пропущені заняття в установленому порядку;

- отримати індивідуальні консультації у викладача.

Аспірант зобов'язаний:

- відвідувати заняття всіх видів відповідно до встановленого дирекцією розкладу, запізнення на заняття допускається тільки з поважних причин;

- брати активну участь у роботі під час аудиторних занять, дотримуватися правил етичної поведінки, поважати думки та права інших здобувачів вищої освіти і викладача;

- виконати індивідуальні практичні завдання, підготовка яких є обов'язковою умовою допуску до заліку. Аспірант, який не виконав індивідуальні практичні завдання, до заліку не допускається.

- набрати під час вивчення навчальної дисципліни мінімум 60 балів.

Політика щодо дедлайнів та перекладання. Пропущені з поважної причини заняття дозволяється відпрацьовувати впродовж **двох тижнів** після завершення дії поважної причини і при наявності документа-підстави (довідки, розпорядження про індивідуальних графік відвідування тощо).

Політика щодо академічної доброчесності. Аспіранти керуються нормами «Положення про академічну доброчесність здобувачів освіти в національному університеті «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка» (Наказ Ректора № 383 від 27.12.2019 р. зі змінами і доповненнями від 23.12.2020 (<https://drive.google.com/file/d/1YOj2QK3xW-03evO8Tkg1o3ZKUAbBL-VH/view>)). У процесі навчання та при підготовці проєктної заявки забороняються плагіат, фабрикація та фальсифікація результатів, списування, хабарництво.

Політика щодо викладання. Викладання навчальної дисципліни відбувається на засадах антропоцентризму, гуманізму, поваги до соціокультурного плюралізму.

Розподіл балів

Види контролю	Кількість	Бали	Загальна кількість балів
Робота на лекційному занятті	10	1	10
Робота на практичному занятті	7	7	49
Самостійна робота	7		16
Екзамен	1	25	25
Усього:			до 100